

Biyyıklı Mehmed Paşa'nın inşa ettirdiği Kurşunlu Camii -
Diyarbakır

ri dolaşıp halkın dertlerini dinlemiştir. Mezar kitabesine ve Topkapı Sarayı Arşivi'ndeki bir belgeye göre (nr. E 6102) 24 Muharrem 928'de (24 Aralık 1521) vefat etmiştir.

Biyyıklı Mehmed Paşa devrin kaynaklarında âdil, otoriter, tedbir sahibi bir devlet adamı olarak gösterilmektedir. Kendisine gönderilen raporlardan (TSMA, nr. E 8308, 9647, 10.739) Şah İsmâil'in sarayında casusları bulunduğu ve Safevîler'in askerî harekâtlarını devamlı şekilde takip ettiği anlaşılmaktadır. Günümüze kadar Diyarbakır halkı tarafından şehrin fâtihi olarak anılan Biyyıklı Mehmed Paşa'nın Diyarbakır'da inşa ettirdiği bir camisi vardır. Kubbesinin kurşunla kaplı olmasından dolayı halk arasında Kurşunlu Camii olarak bilinen bu cami Fâtih Paşa Camii adıyla da anılır. Bu caminin imam, hatip, müezzîn ve müstahdemlerinin maaşlarını ve çeşitli giderlerini karşılayabilmek için ayrıca bazı vakıflar da tahsis etmiştir. 1518 tarihli Âmid sancağı *Tahrir Defteri*'ne göre (BA, TD, nr. 64) kendisine temlik edilen Ali Pınar köyünü yaptırdığı camiye vakfetmişti (TSMA, nr. E 11.607). 2 Eylül 1796 tarihli bir diğer vesikaya göre bu caminin vakfına bağlı bir de tekke bulunmakta idi (BA, Cevdet-Evkaf, nr. 2608). Biyyıklı Mehmed Paşa'nın, 1533-1534 yıllarında Bağdat ve Halep beylerbeyiliğinde bulunmuş ve 1547'de Pehlivan Hasan adında bir eşkıya tarafından şehid edilmiş Üveys Paşa adında bir kardeşi vardı. Üveys Paşa'nın oğlu Mehmed Paşa 1590'da Trablusgarp beylerbeyiliği yapmış ve İzmit'te vefat etmiştir. Biyyıklı Mehmed Paşa'nın oğlu Mustafa Paşa ise 1516'da Gazze, 1539'da da Zebîd sancakları beyliğinde bulunmuş, daha sonra Yemen beylerbeyi olmuş, 1542'den sonra da vefat etmiştir.

Biyyıklı Mehmed Paşa'nın mezarı Diyarbakır'da yaptırdığı caminin doğu cephesinde bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

TSMA, nr. E 6102, 8303, 9647, 10.739, 11.607; BA, TD, nr. 64; BA, Cevdet-Evkaf, nr. 2608; Çerkezler Kâtibi Yüsuf, *Selîmnâme*, Manchester John Rylands Ktp., Türkçe Yazmalar, nr. 136, vr. 40^{a-b}; Ebûfâzî Mehmed, *Zeyl-i Heşt Bihîşt*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2447, vr. 74^a-83^a; Mustafa b. Celâl, *Dâsitan-ı Sultan Selim*, British Museum, Türkçe Yazmalar, Add. 7848, vr. 164^a; Haydar Çelebi, *Rûznâme* (Feridun Bey, *Münşeât* içinde), İstanbul 1274, I, 470-471, 474; Feridun Bey, *Münşeât*, I, 418-419; Hoca Sâdeddin, *Tâcüt-tevârih*, II, 315-316; Hammer (Atâ Bey), IV, 165; Nejat Göyünç, *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*, İstanbul 1969, s. 17-34; Faruk Sümer, *Safevî Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Ankara 1976, s. 39-40; M. İlhan, "Diyarbakır Fâtihî ve Beylerbeyi Biyyıklı Mehmed Paşa", *Atatürk ve Diyarbakır*, Diyarbakır 1981, s. 137-162; a.mlf., "Biyyıklı Mehmed Paşa'nın Doğu Anadolu'daki Askerî Faaliyetleri", *TTK Bildiriler IX* (1988), s. 807-817; Çağatay Uluçay, "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?", *TD*, VII/10 (1954), s. 117-142; a.e., VIII/11-12 (1956), s. 193-198; M. C. Şehabeddin Tekindağ, "Selim-nâmeler", *TED*, I (1970), s. 197-213; J. L. Bacque Grammont — Chahryar Adle, "Une lettre de Hassan Beg de Immediyye sur les affaires d'Iran en 1516", *AOH*, XXXVI/1-3 (1982), s. 29-32; a.mlf., "Quatre lettre de Şeref Beg des Bitlis (1516-1520)", *Isl*, LXIII/1 (1986), s. 90-118; TA, XXXIII, 414.

MEHDİ İLHAN

Bİ'İ-İCÂRETEYN MUTASARRİF

(bk. İCÂRETEYN).

BİÂ

(bk. KİLİSE).

BIANCHI, Thomas -Xavier

(1783-1864)

Lugat kitapları ile tanınan
Fransız şarkiyatçısı.

25 Haziran 1783'te Paris'te doğdu. Keşifleriyle tanınan bir fizikçinin oğlu ve Avusturya İmparatoriçesi Marie-Thérèse'in ordusunda hizmet görmüş bir marşalin de kardeşi olan Bianchi kendisine daha sade ve farklı bir yol seçerek Paris'te École des Langues Orientales'de okudu. Devrin önde gelen şarkiyatçılarından Silvestre de Sacy ve Amédée Jaubert'in seçkin bir talebesi olarak 1801'de burayı bitirince dil bilgisini ve pratiğini daha da ilerletmesi için İstanbul'daki Dil Öğlanları Mektebi'ne tercü-

man-öğrenci sıfatı ile gönderildi. Bu okulun müdürü A. -J. Du Caurroy ve özellikle Doğu dilleri ve kültüründeki engin bilgisiyile tanınan sefaret baştercümanı Ruffin'den Türkçe ve Osmanlı örf ve âdetlerine dair öğrendiklerinin yetişmesinde kuvvetli bir tesiri oldu. İstanbul'da III. Selim devrinin mühim hadiselerine şahit olan Bianchi, 1811'de İzmir Fransız konsolosluğuna önce ikinci tercüman tayin edilip bir süre sonra da birinci tercümanlığa yükseldi. Burada dört sene kaldıktan sonra Hariciye Nezâreti'nde maiyet tercümanlığı vazifesiyle Paris'e döndü. Bu memuriyetinde zamanla derecesi yükselen Bianchi, Ceza-yir'i işgale vesile arayan Fransız hükümetiyle Ceza-yir dayısı Hüseyin Paşa arasında, konsolos Deval'in hakarete uğraması yüzünden doğan siyasî buhran devam ederken 1829'da kendisiyle girişilen yeni ve çok sıkıntılı şartlar altındaki temaslara için tercüman olarak hususi surette görevlendirildi (Ali Rızâ Paşa, *Mir'âtü'l-Cezâyir* [trc. Ali Şevki], İstanbul 1293, s. 63-64; Barbier de Meynard, s. 177). Ertesi yıl Ceza-yir'in Fransa hâkimiyeti altına girişiyle neticelenen bu tarihî hadiseyi sıcağı sıcağına anlatan *Relation de l'arrivée dans la rade d'Alger du vaisseau de S. M. la Provence, et détails précis de l'insulte* (Paris 1830) adlı eserini kaleme aldı.

Paris'te Hariciye Nezâreti tercümanlığında yirmi altı yıl süren bir hizmetten sonra 1842'de emekliye ayrılan Bianchi, bu süre içinde bir yandan Paris dil öğlanları mektebi denilen Louis-le-Grand Koleji'nde Türkçe okuturken bir yandan da eserlerini hazırlıyor ve yayımlıyordu. Société Asiatique'in kurucularından biri olan Bianchi, bu ilim cemiyetinin yayın organı *Journal Asiatique*'te de Türkiye'deki idarî ve yayın hayatına ait hareketlerle ilgili çeşitli yazılar yazıyordu. Lugat çalışmaları ülkemizde özellikle takdir gören Bianchi, 1851 yılı Temmuzunda açılan Encümen-i Dâniş'e Hammer ve Redhouse ile birlikte hâricî âza (muhabir üye) seçildi. 19 Temmuz 1851 tarihli âzalık ruusu (diplomasi) diğerleri gibi kendisine de gönderildi. Bianchi Londra'da Asiatic Society ve Paris'te Société Géographique gibi ilim kurumlarına da üye bulunuyordu. Société Géographique'in mecmuasında da yayınları vardır. Bir ara École des Langues Orientales Vivantes'te Türk dili kürsüsünde Amédée Jaubert'e yokluğu sırasında iki yıl vekâlet etmişti. 1863'te Türkçe profesörü L. Dubeux'nün

ölümü üzerine bu kürsü için en kıdemli aday olarak düşünüldüyse de sekseni bulmuş yaşı dolayısıyla bu mümkün olmadı. Bianchi ileri yaşına rağmen çalışmalarını sürdürmekte iken 14 Nisan 1864'te Paris'te öldü.

Bianchi Osmanlılar'ın tarihi, Türkçe'nin geçmişi gibi konular üzerinde âlimane eserler meydana getirmek yerine Avrupalılar'a Türkçe'yi öğretmek ve zamanın Türkiye'sini tanıtmak yolunda çalışmalar yapmayı tercih etmiştir. Başlanmış reformlarla Türkiye'de doğan yeni müesseseler, fikir ve yayın hayatına ait aktüel konular ona daha çekici gelmekteydi. Bütün bu çalışmaları içinde kendisine asıl şöhret ve mevki sağlayan, geliştirmeye ömrünü vakfettiği lügat kitapları oldu.

Bianchi XIX. yüzyılın ilk çeyreğinden, özellikle yeniceriliğin ortadan kaldırılmasından sonra Osmanlı Devleti'nce girişilen reformlar devresinde hız kazanan siyasî ve ticarî münasebetlerin Batı'da Türkçe'nin öğrenilmesi yolunda öne çıkardığı ihtiyaca cevap vermeye çalışan lügat müellifleri arasında en verimli ve eseri en yaygınlık kazanmış biri olarak kendisini gösterir. Bunda Bianchi'nin dikkate değer bir tarafı da lügatlarının hepsini olgunluk çağı içinde ve tekrar tekrar ele alıp daha da geliştirerek meydana koymasındır.

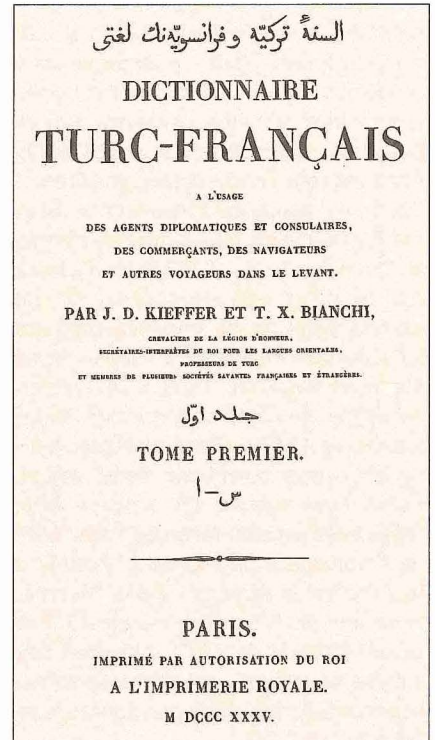
Eserleri. Lügatlar. 1. Vocabulaire français-turc (Paris 1829-1831; XI + 1004 sayfa). Umumi ihtiyacın tesiriyle 1828-1840 arasında on iki yıllık bir zaman dilimi içinde ortaya çıkmış ve biri hariç müelliflerinin üçü de diplomatik kariyer tercümanı olan dört lügat kitabı arasında yer alan bu eser Bianchi'nin bu alanda ilk çalışmasıdır. Onu hazırlamakta iken eş zamanlı bir gayretin verimi olarak Belçika sefareti baştercümanı George Rhasis'in *Vocabulaire français-turc*'ü (I-II, St. Petersburg 1828-1829) ile A. Handoğlu'nun *Dictionnaire abrégé français-turc*'ü (Vienne 1831) basılmış, kendinin de Rusya sefareti eski baştercümanı A. Handjêri'nin *Dictionnaire français-arabe-persan et turc*'ü (I-III, Moskova 1840-1841) takip etmiştir. Daha geniş bir çerçeve ve muhteva gerektireceği için adına "dictionnaire" demekten çekilip "vocabulaire" demekle beraber bu ilk denemesi, Rhasis ve Handoğlu'nun eserlerinden daha geniş çaplı ve üstün tarafları daha fazla bir çalışma olarak kendisini gösterdi; on üç seneye kalmadan yeni baskısını yaptıracak kadar bir rağ-

bet gördü. Handoğlu'nun hepsinden küçük hacimli eseri bir tarafa Rhasis'in büyük boydaki lügatında 12.000 civarında kelime mevcutken Bianchi'ninki 25.000'in üstünde kelimeyi ihtiva eder. Aldığı kelimelerin Türkçe, Arapça ve Farsça'dan hangisine ait olduğunu belirtmesi, Türkçe karşılıklarının doğru telaffuz edilebilmeleri için Arap harfleriyle okunuslarını göstermesi eserinin diğer meziyetleri arasında sayılmıştır. Çoklarıncı Bianchi'nin lügatı, sadece Meninski'nin Latince lügatının bir hülâsası gibi görülmüştür. Bianchi eserinde bizzat belirttiği üzere malzemesini büyük ölçüde Meninski'nin *Onomasticon latino-persico-arabico-turcicum*'undan (Viyana 1687) almakla beraber aralarında muhtemelen Antoine Arcère'inki de bulunan Paris Kraliyet ve Hariciye Nezâreti kütüphanelerindeki yazma lügatlardan da istifade ettiği gibi Türkiye'de iken bizzat topladığı notlardaki malzemeyi de eserine katmıştır. İhtiyaç sahiplerini, Meninski'nin nüshalarının azlığı ve pek pahalı oluşu yüzünden elde edilmesi gayet güç, kocaman ciltleriyle de taşınamaz, üstelik karşılıkları Latince gösteren lügatına muhtaç olmaktan kurtaran Bianchi'nin eseri, oradaki karışık bir yığın halindeki malzemeyi ehemmiyet ve kullanışlılığına göre ayıklamış, sözlerin Latince yerine Fransızca karşılıklarını gösterdikten başka kendinden önceki lügatlarda bulunmayan, yeni devirlerde ortaya çıkmış sözlere de yer vermiştir. Bu yönleriyle lügat emsalinden üstün ve ileri sayılmıştır. Bununla beraber nasıl kendi eserinde yer alıp Rhasis ve Handoğlu'nda bulunmayan malzeme varsa, onlarda olup da kendisinin lügatına girmemiş bir miktar kelime vardır ki Bianchi bunların bir kısmını eserinin sonuna ek halinde koymuştur. Bu ilk lügatından sonra çıkan Handjêri'deki böyle kelime ve örnekleri de bunun gibi eserinin ikinci baskısına 125 sayfalık ayrı bir cilt halinde koyar. Bianchi'nin takdirle karşılanan bu ilk lügatının neşrinden hemen sonra geniş bir tahlil ve değerlendirilmesi yapılmıştır (Caussin de Perceval, "Critique littéraire", JA, seri II, IX [1832], s. 61-75). Bianchi lügatlarında bu ilkinden başlayıp sadece kelime ve karşılık tesbit etmekle kalmayarak Türkçe'yi yücelten görüşler de ifade etmektedir. Osmanlı Devleti'nin girdiği yeni medenî hamleler içinde yüksek bir gelişmeye aday olduğuna inandığı Türkçe'yi müslüman Doğu âlemi için politik ve ticarî

sahada milletlerarası ortak bir dil sayar. Osmanlı İmparatorluğu'nun kapladığı geniş sahada Türkçe'nin Arapça'dan çok daha yaygın ve hâkim oluşuna dikkat çekerek onun Ortadoğu'nun her tarafında idarî, siyasî ve ticarî münasebetlerde konuşulan ve yazılan yegâne dil olduğuna, Arapça'nın ise Suriye ve Mısır'da sadece halkın dili seviyesinde bulunurken Türkçe'nin İran sarayında dahi kullanıldığına işaret eder. Diplomatik rolü ile Türkçe'ye Ortadoğu'da Arapça ve Farsça karşısında inkâr götürmez bir üstünlük tanır.

2. Dictionnaire turc-français (I-II, Paris 1835-1837; I, III-XXV + 788 sayfa + II, 1304 sayfa). Hazırlamakta olduğunu öncesinde haber verdiği ve onun bir tamamlayıcısı olarak üstelik bir misli hacimle ortaya koyduğu bu eseriyle Bianchi'nin yaptığı iş sadece Batılılar'ın Türkçe öğrenmesine hizmet etmekten ibaret olmayıp esas itibarıyla her şeyden önce Osmanlı Türkçesi'nin Türkler'ce ihmal edilgelmiş lügatını tanzim etmek olmuştur. Bunda öncesinde istifade ettiği kaynaklar yanında Şeyhülislam Esad Efendi'nin 1795'te basılan *Lehçetü'l-lu-*

Bianchi'nin ünlü eserlerinden *Dictionnaire turc-français*'in ilk baskısının kapak sayfası

gât'ı kendisine birinci derecede yardımcı olur. Bianchi, Türkçe'yi öğrenmek isteyenlerin Meninski'nin kullanılması ve faydalanılması güç eserinden başka karışlarında elverişli ve ihtiyaçlara cevap verir bir lugat bulamadıklarından yeterli derecede başarıya ulaşamadıklarını belirterek kitabının bu gayeye hizmet düşüncesiyle hazırlandığını bildirmektedir. Bianchi ilk lugatı ile aynı zamanda başladığı bu eserinde, Fransız şarkiyatçısı Jean Daniel Kieffer'in Napolyon hükümetinin gösterdiği lüzum dolayısıyla 1811'den itibaren üzerinde daha hızlı çalışmaya başlayıp hazırlanışı sırasında Ruffin'in de kontrolünden geçmiş Türkçe-Fransızca lugatından (JA, seri II, XII [Juillet 1833], s. 96) hareket eder. Kieffer'in 1833'te ölümü üzerine kendisine tamamlaması ve geliştirmesi için havalı edilen bu çalışması 600 küsur sayfadan ibaret iken Bianchi kendi planına göre değişiklikler yapmak, çok geniş ölçüde ilâvelerde bulunmak suretiyle eseri 2000 sayfayı aşan bir hacme ulaştırır. Sadece üstünde kendi adıyla Kieffer'in birlikt yazılmış oluşuna bakılarak eseri Bianchi ile onun beraberce yazdığı zannedilmiştir. Bianchi eldeki çalışmaya, ötekinde yaptığı gibi yine Meninski'deki malzemeyi, böyle bir lugat yapmak düşüncesiyle Türkiye'de topladığı notları, ayrıca bu defa *Lehçetü'l-lugât*'ta bulduklarını da katmıştır. Bianchi eserinde yalnız geniş bir kelime kadrosu tesbit etmekle yetinmemiş, Osmanlı İmparatorluğu'nun yayıldığı geniş coğrafi sahaya ait yer isimlerine, Ruffin'den kazanılmış bilgilerle Osmanlı tarihi ve yaşayışı, örf ve âdetleriyle ilgili, her lugatta bulunamayacak ansiklopedik maddelelere de yer vermiştir. Bu bakımdan lugatının devrinde bir müracaat kitabı gibi kullanıldığı görülmektedir (meselâ bk. Ubcini, *Lettres sur la Turquie*, Paris 1853, [2. bs.], I, 34, 36, 75, 146, 150, 239, 279 vd.). Bianchi bu yeni baskının önsözünde de İran sarayı ve Hazar denizi kıyılarından öteye geniş bir sahaya uzandığını ilâve ederek Türkçe'nin Ortadoğu'da diplomasi ve devlet dili olarak ehemmiyetini bir kere daha belirttikten başka bu defa ayrıca Türk edebiyatının zenginliği üzerinde durur. Türkler'de şiir zevkinin yaygınlığına da dikkat çeker ve Hammer'e dayanarak İran edebiyatının sınırlı biyografik kaynaklarında şair sayısı 200'ü geçmezken, Osmanlı şairlerinin sayısının 2000'i bulduğunu ifade eder (Hammer, *Gül u Bülbül, das ist Rose und Nachtigall, von Fazli. Ein romantisches*

Gedicht, Wien 1834, Önsöz, s. XII). Bianchi büyük bir boşluğu dolduran eserinin çıkan ilk cildini Türkçe yazılmış bir mektupla II. Mahmud'a sunduğunda büyük bir takdirle karşılanarak padişahın 150 nüshasının devlet adına alınmasına dair bir ferman çıkmıştır (JA, seri III, I [Juine 1836], s. 581). Batı'da olduğu kadar Türkiye'de de gördüğü büyük rağbet dolayısıyla nüshaları tükenen eserini Bianchi yeniden işleyerek mühim ilâvelerle genişletilmiş bir baskısını yapar (I-II, Paris 1850; I, 1097 sayfa + II, 1320 sayfa). Burada devamlı takip ettiği Türkiye yayınları, *Takvîm-i Vekâyi'* ve özellikle *Cerîde-i Havâdis* gibi gazetelerden dil malzemesi olarak yeni tesbitler getirmesinin yanı sıra ilk baskısında bulunmayıp Handjêri'nin ondan sonra çıkan lugatında yer almış olan kelime ve örneklerden de istifade ettiği gibi Mekâtib-i Umûmiyye Nâzırı Kemal Efendi'nin *Fârisî Tekellüm Risâlesi*'ndeki deyimlerle yeni bazı malzemeyi de katar (krş. yeni baskının önsözü ve ayrıca G.de L. [Grangeret de Lagrange]'ın tanıtma yazısı, JA, seri IV, XVII [April-Mai 1851], s. 491-492). Birincisi gibi takdirle karşılanan bu baskıdan da ilk hamlede Paris elçiliğince seksen nüshasının alınmasına dair Abdülmecid'den 9 Şubat 1851 tarihli bir hatt-ı hümayun çıkmıştır (BA, Hariciye Nezâreti-İradeler, nr. 3595, 6 Rebûlâhîr 1267). Bunun eserden on tanesinin Mâbeyn'e gönderilmesi hususunda 2 ve 8 Haziran 1851 tarihli başka hatt-ı hümayunlar takip eder (BA, Hariciye Nezâreti-İradeler, nr. 3764, 2 Şâban 1267 ve nr. 3772, 8 Şâban 1267). Bianchi'nin bu lugatının Handjêri'nin adı geçen lugatının bir tercüme ve hulâsası olduğu hakkında *Türk Ansiklopedisi*'nden başlayarak başka ansiklopedilerde de tekrarlanan ifadeler, eserin Handjêri'ninkinden önce çıkmış olan ilk baskısının muhteviyatı ile yapılacak basit bir mukayese karşısında çürümeye mahkûm asılsız bir iddiadan ibarettir.

3. *Dictionnaire français-turc* (I-II, Paris 1843-1846; I, 784 sayfa + II, 1370 sayfa). Bütün gayretini evvelce hazırladığı lugatları ısrarlı bir çalışma ile mükemmelleştirmeye hasreden Bianchi, bu eseriyle de 1831'de *Vocabulaire français-turc* adıyla meydana getirdiği lugatı 1000 sayfadan 2003 sayfaya çıkaran bir hacim ve zenginliğe kavuşturur. Handjêri dahil ilk baskıdan sonra Avrupa'da çıkmış diğer lugatlardaki malzemeyi kattığı bu yeni baskı, benzerleri içinde devri-

nin en zengin ve en yaygınlık kazanan lugatını teşkil etmiştir. Zamanın gazetelerinde, meselâ özellikle *Cerîde-i Havâdis*'te onun bu lugatlarının sık sık Türk okuyucusuna duyurulduğu görülür. Ubcini'nin önemle işaret ettiği üzere (N. Mallouf, *Dictionnaire français-turc*, Paris 1856 [Ubcini'nin önsözü], s. VI-VII) Bianchi'nin bu çalışması Avrupa'da rakipsiz bir eser olarak başarısını uzun müddet sürdürmüştür.

Bianchi üzerlerinde devamlı işlediği bu lugatları ile her iki dildeki kelimelelerin gerçek ve en uygun karşılıklarının bulunması yolunda ciddi bir hizmet görmüş ve daha ileri seviyede lugatların ortaya konulmasına zemin hazırlamıştır. Onun zengin ve mümkün olduğu kadar geniş bir kadroyu kuşatmaktan başka kendinden önceki lugat müelliflerinin karşılıklarını tesbitte başarı gösteremedikleri sözler ile yeni ortaya çıkmış kelimelere isabetli karşılıklar aramak gibi bir güç bir vazife yüklenmiş olan lugatları, kendisinden de istifade eden Şemseddin Sâmî'nin *Dictionnaire français-turc* (1882-1883), *Dictionnaire turc-français* (1885) ve Barbier de Meynard'ın Ahmed Vefik Paşa'nın *Lehce-i Osmânî*'sindeki kadroya dayanan *Dictionnaire turc-français. Supplément aux Dictionnaires publiés jusqu'à ce jour* gibi eserleri (I-II, Paris 1881-1886) çıkana kadar vazife görmekte devam etmişlerdir. Ancak onun lugatları, Zenker'in *Türkisch-Arabisches Persisches Handwörterbuch*'undan (I-II, Leipzig 1866-1876) başlayıp Redhouse'in *A Turkish and English Lexicon*'una (1890) kadar Türkçe bakımından zengin bir kadro getiren lugatların da araya katıldığı ortamda artık devirlerini doldurmuş bulunuyorlardı. Bununla beraber onun ikinci basım *Dictionnaire turc-français*'inde kullanımdan düştükleri için unutulmuş eski kelimeler arasında tarihî mahiyetteki terimler hususunda faydalı bir hayli malzeme vardır.

Türkçe ile İlgili Diğer Eserleri. *Tarîk-i Tekellüm / le Guide de la conversation en français et en turc* (Paris 1839, XII + 250 sayfa). Bianchi, Fransa ile Türkiye arasında gittikçe artan münasebetler çerçevesinde, her iki ülkenin insanlarına günlük hayatlarındaki temaslarında yardımcı bir klavuz olmak üzere hazırladığı eserde ayrıca Osmanlı İmparatorluğu ile Fransa hakkında çeşitli yönleriyle tanıtıcı umumi bilgiler, Akdeniz'in belli başlı iskele ve güzergâhlarına dair izahat yanında bazı diplomatik vesikaların iki dil-

de metinlerini de verir. Çok genişleterek *Nouveau Guide de la conversation en français et en turc* adıyla yaptığı ikinci basımının (Paris 1852, XX + 299 + 40 + 25 sayfa) başına Türkçe'nin kısa bir gramerini koyduktan başka 1535 kapitülasyonlarından başlayarak Türkiye ile Fransa arasındaki çeşitli siyasî-ticarî anlaşmalarınki ile birlikte Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nun da metnini ilâve eder. Türkçe ve Fransızca'sı ile birlikte koyduğu bu metinler esere tarihî bir kaynak değerini de kazandırmıştır.

Bianchi kıymet verdiği ve Batılılar'ca öğrenilmesini kolaylaştırmak istediği Türkçe'nin bunlardan başka bir de gramerini hazırlamıştır. Maliyetini artıracığından Türkçe-Fransızca lugatının başına özet halinde dahi olsa bir gramer koymadığını söyleyen Bianchi'nin Türkçe gramerinin basılmak üzere bulunduğu, hatta kısaca muhteviyatı bile önceden bildirilmişse de (JA, seri II, XI [Fevrier 1833], s. 190) eser basılmayıp müsvede halinde kalmıştır (Barbier de Meynard, JA, seri VI, V [Janvier-Fevrier 1865], s. 179).

Türkiye'de Yeni Yayınlar Üzerine Bibliyografyaları. Gelecekteki yükselişi hakkında iyimser duygular beslediği Türkiye'de görülen yeniliklere yakın bir ilgi gösteren Bianchi bunları Batılı okuyucuya tanıtmak gayesiyle çeşitli yazılar kaleme almıştır. Bunların başında, Osmanlı Devleti'nin Avrupa'da olduğu gibi kendi idarî teşkilât tablosunu veren resmî bir salnâme neşrine başlaması münasebetiyle yazdıkları gelir. Hazırlanması işiyle Ahmed Vefik Paşa'nın görevlendirildiği ilk salnâme çıkar çıkmaz bunu hakkında bir değerlendirmede ile birlikte Fransızca'ya seri halinde tercüme ettikten ("Notice sur le premier Annuaire (Salnâme) impérial de l'Empire ottoman, publié à Constantinople pour l'année de l'hégire 1263 (1847)", JA, seri IV, X [Septembre 1847], s. 177-207; seri IV, XI [Janvier 1848], s. 1-33; a.y., Avril-Mai, s. 293-333) sonra başlı başına bir kitap şeklinde şu adla basımını yapar: *Le premier Annuaire impérial de l'Empire ottoman ou tableau de l'état politique, civil, militaire, judiciaire, et administratif de la Turquie depuis l'introduction des réformes opérées dans ce pays par les sultans Mahmoud II et Abdul-Medjid, actuellement regnant* (Paris 1848). Bianchi bununla kalmayıp sonraki yılların salnâmelerini de ele alıp tahlil ve tanıtmayı yapmıştır ("Salname. Annuaire impérial ottoman de 1267", JA,

seri IV, XVII [Avril-Mai 1851], s. 481-484; "Sâlnâmêi senêi biñ iuz altmych sekiz. Annuaire impérial ottoman de l'année 1268", JA, seri IV, XX [Août-Septembre 1852], s. 245-248).

Bianchi Türkiye ve Mısır'daki yayın hayatını düzenli bir şekilde takip ettiği gibi bunlar üzerine ardarda bibliyografyalar da meydana getirmiştir. Bu konuda ilkin "Catalogue général. Des livres arabes, persans et turcs, imprimés en Egypte depuis l'introduction de l'imprimerie dans ce pays" adlı mühim araştırmasında (JA, seri IV, II [Juillet-Août 1843], s. 24-61) daha önce Hammer ve Reinaud'nun ancak bir kısmının listesini verebildikleri Mısır'da Bulak matbaasında basılmış eserlerin tam denecek bibliyografyasını ortaya koyar. Bundan sonra da devamlı takip edip lugatlarının yeni baskıları için malzeme olarak faydalandığı *Ceride-i Havâdis*'teki ilân ve haberlere dayanarak 1859'dan 1863 yılı sonuna kadar çıkan yayınlar hakkında bir bibliyografya serisi kurar ("Bibliographie Ottomane ou Notice des ouvrages publiés dans les imprimeries turques de Constantinople, et en partie dans celles de Boulac, en Egypte, depuis les derniers mois de 1856 jusqu'à ce moment", JA, seri V, XIII [Juin 1859], s. 519-555; XIV [Octobre-Novembre 1859], s. 287-298; seri V, XVI [Octobre-Novembre 1860], s. 323-346; seri VI, II [Août-Septembre 1863], s. 217-271).

Bianchi'nin yeni basılan eserlerden sadece birinin veya birkaçının üzerinde durduğu bibliyografya yazıları da vardır ("Recueil de Fetvas, écrit en turk et en arabe, par Hafız Muhammed ben Ahmed ben Elcheikh Moustafa Elkedousy, imprimé à Constantinople en 1822", JA, seri I, I [Fevrier 1824], s. 171, 184; Précis historique de la destruction du corps des janissaires par le sultan Mahmoud en 1826. Traduit du turc par A. P. Caussin de Perceval, Paris 1833", JA, seri II, XIII [Fevrier 1834], s. 156-170 (Esad Efendi'nin Fransızca'ya tercüme edilen *Üss-i Zaferi* hakkında); "Notice sur quelques ouvrages parus à Constantinople", JA, seri IV, XX [Août-Septembre 1852], s. 245-250).

Bianchi ayrıca kendisinin hocası olmuş Fransız şarkiyatçıları ile ilgili değerli bilgiler veren yazılar da yazmıştır ("Notice historique sur M. Ruffin", JA, seri I, VI [Mai 1825], s. 283-297; VII [Août 1825], s. 90-104; "Nécrologie. A. - J. Du Caurroy", JA, seri V, II [Novembre-Décembre 1853], s. 43-44).

Onun üyesi bulunduğu Encümen-i Dâniş'i ele alan ve bu yeni kuruluş hakkındaki görüşlerini belirten bir yazısına da ayrıca işaret edilmelidir ("Sur l'Académie nouvellement fondée à Constantinople", JA, seri IV, XX [Juillet 1852], s. 251-252).

Bianchi bütün bunlardan başka hac hakkında mühim bir eserin Fransızca'ya tercümesini de yapmıştır. Bu eser, Mehmed Edib b. Mehmed Derviş'in menâsik denilen hac rehberleri literatüründe seçkin bir yeri olan ve 1779'da İstanbul'dan Mekke'ye yaptığı hac yolculuğu ile hac farızasının erkânını anlattığı *Nehcetül-menâzil* adlı, 1817'deki ilk baskısından sonra otuz üç sene içinde tekrar üç baskısı daha ortaya konulmuş kitabdır: *İtinéraire de Constantinople à la Mecque, traduction de l'ouvrage turc: Kitab Menâsik el-Hadj* (Paris 1826).

Memleketimizde Bianchi hakkında bilinenler birbirinin tekrarı birkaç ansiklopedi maddesinde söylenenlerden ibarettir. *Türk Ansiklopedisi*'nin "Bianchi" maddesindeki yetersiz ve kısmen yanlış bilgiler (1953, VI, 323-324) daha sonra başka ansiklopediler tarafından bunlara başka yeni yanlışlar daha eklenerek tekrarlanmıştır. Encümen-i Dâniş âzâlığı dolayısıyla Mahmud Cevad'ın *Maârif-i Umûmiyye Nezâreti Târihçe-i Teşkilâtı ve İcraatı*'ndaki (İstanbul 1338, s. 56) not ise *La Grande Encyclopédie*'deki "Bianchi" maddesinin alelâde bir özeti olmaktan öteye geçmez.

BİBLİYOGRAFYA :

Maddede verilen bilgilerin büyük kısmı doğrudan doğruya Bianchi'nin eserlerinden, ayrıca *Journal Asiatique*'teki kayıtlardan çıkarılmıştır. Şu yazıları da onun hayatı hakkında toplu bilgiler sağlar: Ubicini, "Notice nécrologique: Xavier-Bianchi", *Revue de l'Orient*, nouvelle série, nr. 16 (1864), s. 124-128; J. Mohl, "Rapport annuel", JA, seri VI, IV (Juillet 1864), s. 13; Barbier de Meynard, "Notice sur la vie et les travaux de M. X. Bianchi", JA, seri VI, V (Janvier-Fevrier 1865), s. 175-182; L. Leriche, "Bianchi (Thomas-Xavier)", *Gr.E*, VI, 577.

ÖMER FARUK AKÜN

BIAT

(البيعة)

İslâm devletinde idare edenle idare edilenler arasında yapılan, seçim veya bağlılık karakteri taşıyan sosyopolitik akid.

Türkçe'de biat şeklinde kullanılan kelimenin Arapça aslı bey'attır. Bey'at "satmak; satın almak" mânasındaki bey' masdarına bağlı olarak "yöneticilik tevdi